

De diensten Psychotherapie-BRUG (CGG Ahasverus) en Justitieel Welzijnswerk (CAW Archipel) bieden sinds begin 2011 een gespreksgroep aan in de gevangenis van Vorst. Beide diensten hebben een opdracht in het kader van het Vlaamse 'Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden' (STRAP). Er werd gekozen om de krachten te bundelen via een groepswerking omtrent detentiebeleving. Een zinvolle keuze? We werpen een licht op de keuze voor een gespreksgroep, voor het thema detentiebeleving en voor samenwerking tussen centra voor algemeen welzijnswerk en centra voor geestelijke gezondheidszorg.

18

Gedeelde zorg achter de tralies in Vorst

Gespreksgroep over detentiebeleving

|| Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan Gedetineerden

Sinds 2000 wordt het STRAP door de Vlaamse Overheid geïmplementeerd in de gevangenissen. Dit betekent dat de bestaande voorzieningen voor welzijn, gezondheid, cultuur, onderwijs, sport, werkgelegenheid, huisvesting, ... hun verantwoordelijkheid dienen op te nemen voor gedetineerden en naastbestaanden (Bouverne – De Bie, et al., 2002). In 2008 bracht het STRAP justitieel welzijnswerk en geestelijke gezondheidszorg in de Brusselse gevangenissen met elkaar in contact.

Justitieel Welzijnswerk (JWW) Brussel staat reeds meer dan tien jaar in voor de praktische en psychosociale hulp- en dienstverlening aan iedereen die met Justitie in aanraking komt, ermee in aanraking is geweest, of ermee dreigt te worden geconfronteerd, en de naastbestaanden van deze personen. JWW heeft als doelstelling het maatschappelijke recht op hulp- en dienstverlening voor justitiecliënteel te vrijwaren door hen individueel en structureel te ondersteunen, en hun welzijnskansen te vergroten.

Gezien de ervaring in het aanbieden van psychotherapie in gevangenissen vrijwel onbestaande was, kan men spreken van pionierswerk door de centra geestelijke gezondheidszorg (cgg). Een therapeutisch aanbod voor gedetineerden werd zinvol bevonden gezien uit onderzoek bleek dat deze doelgroep tijdens het verblijf in een gevangenis lijdt onder psychische problemen (van de Ameele, et al., 2011). Het aanbod varieert naar gelang de specifieke context van elke gevangenis: eerder delictgericht of eerder een 'regulier' geestelijke gezondheidsaanbod (Bogaerts, 2010). Psychotherapie-BRUG koos voor een 'regulier' aanbod in de Brusselse gevangenissen. De hulpverlening aan gedetineerden (en hun families) bestaat uit individuele gesprekken, gespreksgroepen of schriftelijke (pre)therapie. Daarnaast verzorgt de dienst intakegesprekken voor postpenitentiaire hulpverlening en biedt consult en supervisie aan.

|| Samenwerking tussen CAW en CGG

De afgelopen jaren werd toenadering gezocht tussen het algemeen welzijnswerk en de geestelijke gezondheidszorg. Cliënten vielen soms vanwege een absolute scheiding tussen de twee deelsectoren door de mazen van het hulpnet. De zienswijzen van beiden lopen historisch uiteen: het algemeen welzijnswerk legt eerder de focus op bestrijding van maatschappelijke ongelijkheid, sociale inschakeling en emancipatie, terwijl de geestelijke gezondheidszorg focust op het functioneren van de persoon zelf. Deze zorg kon niet langer 'verdeeld' blijven. De complexiteit en het multifactorieel bepaald zijn van problemen noopte tot het beroep doen op elkaars diensten. (Acke, 2011)

Met het streven naar een 'gedeelde zorg' is er – dikwijls van onderuit – toenadering gezocht tussen deze twee deelsectoren met het oog op complementariteit. Zo bestaan er tot op heden samenwerkingsvormen die lokaal erg verschillend zijn, zoals regionaal overleg, gezamenlijk aanbod, uitbesteding,... De samenwerking tussen CAW Archipel (Justitieel Welzijnswerk Brussel) en CGG Ahasverus (Psychotherapie-BRUG) is zo'n voorbeeld van een gezamenlijk aanbod. Beide voorzieningen hebben in het regioteam I.T.E.R. (daderhulp aan seksuele delinquenten) al ervaring met een sectoroverschrijdende samenwerking (zie www.iter-daderhulp.be).

|| Gespreksgroepen in de gevangenis

Sinds januari 2011 voorzien deze diensten een structureel aanbod van een gespreksgroep in de gevangenis van Vorst. Voorafgaand werd gekozen om tweemaal een focusgroep te organiseren: telkens één sessie waarbij gedetineerden thema's aandroegen die ze belangrijk vinden om te bespreken in zo'n gespreksgroep. In 2011 werden uiteindelijk vijf reeksen van vijf sessies gepland. Vanwege de moeilijke omstandigheden in de gevangenis (overbevolking, tekort aan personeel, sociale conflicten,...) vonden niet alle sessies plaats.

Er werd gekozen voor een open gespreksgroep waarin mensen tot in de laatste sessie de groep kunnen vervoegen of verlaten. De gevangenis van Vorst is immers een arresthuis wat veel verloop betekent. De thema's die worden besproken in de groep zijn vooreerst detentiebeleving en vervolgens thema's naar keuze: bv. familie, toekomst, frustraties, ... In de eerste sessie worden telkens belangrijke thema's opgelijst. Vervolgens wordt één thema gekozen voor een volgende sessie. Zo'n sessie handelt het eerste uur over detentiebeleving en het tweede uur over het eerder gekozen thema.

Er rijzen een aantal vragen op basis van dit aanbod. Waarom werd naast individuele gesprekken gekozen voor een groep? Waarom blijkt het thema detentiebeleving het belangrijkste thema te zijn voor de gedetineerden? Waarom is het zinvol in de setting van de gevangenis dat diensten van algemeen welzijnswerk en geestelijke gezondheidszorg samenwerken?

De keuze voor een gespreksgroep...

De keuze tussen individuele en groepsbegeleiding kan gebeuren op basis van verschillende factoren: begeleidingsdoelen, effectiviteit of meerwaarde van de werkvorm, efficiëntie, ... Deze factoren speelden ook mee in de keuze voor onze gespreksgroep. Begeleidingsdoelen komen in het volgende puntje aan bod. Efficiëntie speelde een rol omwille van de beperkte werkingsmiddelen (beschikbare medewerkers) tegenover de grote vraag naar hulp.

Wat maakt werken met groepen dan net zinvol? En kunnen we met deze werkvorm een meerwaarde bereiken? Onderzoek van Morgan & Flora (2002) wijst uit dat psychotherapie in groep bij gedetineerden effect heeft, meer specifiek op het reduceren van klachten van depressie, angst en kwaadheid, als ook op het bevorderen van interpersoonlijke relaties, locus of control en zelfbeeld.

Het groepsproces bij een daderpubliek omvat de volgende therapeutische factoren die helpend kunnen zijn (Morgan & Winterowd, 2002; Yalom):

- Hoop dat verandering mogelijk is
- Erkennen van gelijkaardige problemen bij anderen
- Informatie, suggesties en direct advies van hulpverleners en 'collega'-plegers
- Anderen helpen en van anderen leren
- Gecorrigeerd worden in gedrag dat men in de opvoeding heeft geleerd
- Ontwikkeling van sociale vaardigheden
- Gedrag van andere deelnemers of hulpverleners nabootsen en uitproberen
- Inter-persoonlijk leren via het delen en ontvangen van feedback en emoties
- Aanvaard en ondersteund worden via betekenisvolle contacten binnen de groep
- Emoties kunnen luchten
- Omgaan met problemen van isolatie, dood, zinloosheid en vrijheid.

Deze factoren maken onlosmakelijk deel uit van de gespreksgroep in de gevangenis van Vorst. De onveilige omgeving van een arresthuis en de bijhorende beginfase van detentie kunnen hierop een invloed hebben. Zo lichten we verder in

deze bijdrage toe dat enkele factoren door de gedetineerden van prioritair belang worden beschouwd. Gezien mensen zich soms in een crisissituatie bevinden, kan een interventie met de gespreksgroep tegelijk een belangrijke ervaring zijn die openheid versterkt voor therapie in de toekomst.

Onze ervaring leert ons dat gedetineerden samenkomen in groep als zinvol beleven. Zo merken ze naast de bovenvernoemde factoren op dat zij elkaar dikwijls beter kunnen helpen dan de hulpverleners. Dat sluit aan bij de rol die we opnemen: het begeleiden van dit groepsproces. We peilen dan ook naar wat zij zelf belangrijk vinden om te bespreken in deze vrijwillige gespreksgroep. Detentiebeleving blijkt daarbij dikwijls voorop te zitten.

... met de focus op detentiebeleving ...

De gevangenis van Vorst is een arresthuis (met ongeveer 400 plaatsen). Er is sinds jaren sprake van overbevolking, zo wordt regelmatig de kaap van 700 gedetineerden overschreden. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat gedetineerden meestal met drie op een cel van een of twee personen verblijven. Er is een berg problemen verbonden aan de setting van de gevangenis en het dagelijkse leven aldaar.

Vanuit de hulpverlening is het een kwestie van inschatten wat gedetineerden bij voorkeur bespreken in zo'n gespreksgroep. Niet alleen onze ervaring, maar ook wetenschappelijk onderzoek duidt in de richting van detentiebeleving als een prioritair thema. Zo geven Morgan et al. (1999) aan dat de therapeutische factoren *'emoties kunnen luchten'* en *'omgaan met problemen van isolatie, dood, zinloosheid en vrijheid'* door gedetineerden zelf als belangrijker worden beschouwd dan de andere (eerder genoemde) factoren. Deelnemers in de gespreksgroep in Vorst geven dikwijls aan dat het deugd deed te kunnen ventileren, alsook frustraties en lastige gevoelens te uiten.

Gezien heel wat van die gevoelens net verbonden zijn aan het verblijf in de gevangenis, beginnen de sessies telkens met een uurtje spreken over het leven in de gevangenis. Heel wat gedetineerden ervaren immers een onmenswaardig bestaan in de gevangenis. Om hier mee om te gaan is het belangrijk de gevoelens die hieruit voortkomen te kunnen luchten.

Als hulpverleners botsen we bij deze begeleidingsdoelen daarenboven op therapeutische grenzen. Is therapie wel mogelijk in deze gevangeniscontext? Wat kan je bespreken en hoever ga je daarin? Bepaalde gevoelige zaken zijn moeilijk bespreekbaar, gezien we iemand nadien naar de onveilige en dikwijls niet ondersteunende omgeving van de cel laten teruggaan. Zo herkennen we in onze werkwijze vandaag, met de focus op detentiebeleving, eerder een aantal doelen vanuit de presentiegedachte (Baert), namelijk er zijn voor de andere, erkenning van het lijden, gevoel van verbondenheid, ...

... via gedeelde zorg

In het streven naar gedeelde zorg werd gekozen voor een samenwerkingsverband tussen de twee diensten. Het levert ons inziens immers een meerwaarde om ons aanbod te integreren. Zo lijkt de praktische, psychosociale begeleiding complementair aan de therapeutische invalshoek. In de groep

komen enerzijds vragen over regels en diensten in en buiten de gevangenis, juridische kwesties,... en anderzijds vragen over hoe om te gaan met emoties (agressie, verdriet, ...), de betekenis van familie en anderen,... In de praktijk merken we erg aanvullend te interveniëren in de groepsessies. Re-integratie en rehabilitatie kunnen vanuit beide invalshoeken worden voorbereid.

Het is tevens een gelegenheid om van elkaar te leren. Kennis, vaardigheden en attitude kunnen worden afgetoetst en uitgebreid. Tegelijk gaat het om ontdekken van de specifieke opdrachten van iedere deelsector. Zo werd een signaleringsprocedure opgestart op basis van de informatie die gedetineerden (bijvoorbeeld over hun levensomstandigheden) in de groep brengen. Eén van de hoofdtaken van de caw is immers signalering en preventie, misschien een voorzet naar de cgg? Het STRAP beoogt immers dezelfde rechten voor gedetineerden, zoals die in de samenleving bestaan. Een aanpak van de materiële ontstaansgronden van de problemen van gedetineerden blijft uiteraard een verantwoordelijkheid van de overheid. Tegelijk is kennismaking met therapie met het oog op herhalvoorkoming – ook pretherapie genoemd – een kenmerk van de cgg-werking die tevens door het caw kan worden opgenomen. Gericht op de best mogelijke hulp stellen we vast: samen staan we sterker! We breiden dan ook onze samenwerking uit via een gespreksgroep in de gevangenis van Sint-Gillis.

¶ Conclusie

Met het oog op een versterkte hulpverlening aan gedetineerden in een moeilijke levenssituatie geeft samenwerking meerwaarde in de integratie van praktische, psychosociale en therapeutische begeleiding. Een caw-cgg-samenwerking schept mogelijkheden om elkaars expertise te koppelen tot een vruchtbaar geheel met het oog op re-integratie en rehabilitatie. Via een groepswerking en haar proces kunnen gedetineerden beter van elkaar leren. Detentiebeleving is als thema in zo'n groep erg belangrijk om te voldoen aan de nood om emoties te kunnen luchten en om te gaan met levensvragen, beide verbonden met het gevangenisleven. Op basis van deze ervaring kunnen gedetineerden ervaren dat praten, delen en reflecteren helpt bij het omgaan met problemen en moeilijkheden.

Wouter Wanzele

begeleidt voor Psychotherapie-BRUG (Geestelijke Gezondheidszorg) groepstherapie in de gevangenis van Vorst. Bij I.T.E.R. verzorgt hij individuele en groepstherapie aan plegers van zedenfeiten.

Kurt Van Parys

organisatieondersteuner voor CAW Archipel in de Brusselse gevangenissen.

Veronique De Muyllder

trajectbegeleider bij de dienst Justitieel Welzijnswerk/CAW Archipel te Brussel. Ze staat in voor onthaal en psychosociale begeleiding van gedetineerden in Brusselse gevangenissen.

Referenties

- Acke, F. (2011). Voorbij de Babylonische spraakverwarring. Over samenwerking tussen CAW en CGG. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 35(319), 35-42
- Bogaerts, J. (2010). Werken achter gesloten deuren. Centra voor geestelijke gezondheidszorg en hulpverlening aan gedetineerden. *Psyche*, 22(4), 20-21
- Bouverne – De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., Roose, R. & Vanacker, J. (2002). *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Gent, Academia Press
- Morgan, D., Ferrell, W. & Winterowd, L. (1999). Therapist perceptions of important therapeutic factors in psychotherapy groups for male inmates in state correctional facilities. *Small Group Research*, 30(6), 712-729
- Morgan, D. & Flora, B. (2002). Group Psychotherapy With Incarcerated Offenders: A Research Synthesis. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(3), 203-218
- Morgan, D. & Winterowd, L. (2002). Interpersonal Process-Oriented Group Psychotherapy With Offender Populations. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(4), 466-482
- Van den Ameele, R., Van Laake, H. & Walravens, M. (2011). Psychotherapie in de gevangenis: Enkele reflecties. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 41(2), 95-105